

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
व्रतमुपैति। सयदनिष्ठा प्रयायात्। अकामप्रीता एनं कामा
नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यन्ता
अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर
इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनं कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स
यदुद्धायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य।
मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥

मनसैव यज्ञः सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः।
भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छर्म्यया प्रविध्येत। यदि
तावदपक्षायेत। तं सम्भरेत्। इदन्त एकं पर उत
एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व। संवेशनस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये
देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवैनं सम्भरति। सैव ततः

प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपक्षायेत्। अनुप्रयायावस्येत्। सो
एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः प्रविशति।
यस्य हविषे वृथा अपाकृता धरन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वृथानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायं दुग्धं हविरार्तिमार्च्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय
एवारभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयो-
ऽव रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वृथानपाकुर्यात्। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये
यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमार्च्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदननिर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।

अ॒ग्निमु॑खा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्निं वा अ॒न्व॒न्या दे॒वताः॑।
इन्द्र॑मन्व॒न्याः। ता ए॒वोभ॑र्याः प्रीणाति। पयो॒ वा ओष॑धयः।
पयः॑ पयः॑। पय॑सैवास्मै॒ पयोऽव॑ रुन्धे। अथोत्तर॑स्मै ह॒विषे॑
व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्॥८॥

सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः। अ॒र्धो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञस्य॑ मीयते।
यस्य॑ व्रत्येऽह॒न्प॒त्यना॒लम्भु॑का भवति। ताम॑प॒रुध्य॑ यजेत।
सर्वे॑णै॒व य॒ज्ञेन॑ यजते। तामि॒ध्वोप॑ ह्वयेत। अमू॒हम॑स्मि।
सा त्वम्। द्यौर॒हम्। पृथि॑वी त्वम्। सामा॒हम्। ऋ॒त्नम्।
तावेहि॑ सम्भ॑वाव। स॒ह रे॒तो द॑धावहै। पु॒॒से पु॒त्राय॑ वेत्त॑वै।
रा॒यस्पोषा॑य सु॒प्रजा॑स्त्वाय॑ सु॒वीर्या॑येति। अ॒र्ध ए॒वैना॒मुप॑
ह्वयते। सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै
यदि परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयानर्धो वै॥) [१]

यद्विष॑ण्णेन जुहुयात्। अ॒प्र॒जा अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्।
यदना॑यतने नि॒नयै॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑ स्यात्। प्रा॒जाप॒त्यय॑र्चा
व॒ल्मीक॑व॒पायाम॑व॒ नये॑त्। प्रा॒जाप॒त्यो वै व॒ल्मीकः॑। य॒ज्ञः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तावे॒व य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। भूरि॑त्याह।
भू॒तो वै प्र॒जाप॑तिः॥१०॥

भूति॑मे॒वोपै॑ति। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र॒होत॒व्यम्।
सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः। यत्की॒टाव॑प॒न्नेन॑ जुहुयात्। अ॒प्र॒जा
अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्। यदना॑यतने नि॒नयै॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑

स्यात्। म॒ध्य॒मेन॑ पु॒र्णेन॑ द्यावापृथि॒व्य॒य॒र्चाऽन्तः॑ परि॒धि
निन॑येत्। द्यावापृथि॒व्योरे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति॥११॥

तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः।
यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्म॒ञ्जायेत॑। कि॒लासो॑
वास्याद॑र॒श॒सो वा॑। यत्प्रत्ये॒यात्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्धात्। स
जुहु॑यात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॒ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जुहोतेति॑। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तरा॑ऽऽहु॑तिः स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः॑
प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यदु॒त्तर॑या॒ऽभि जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यत्र॑ वे॒त्थं वन॑स्पते
दे॒वानां॑ गु॒ह्या॒ नामा॑नि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति॒ वान॑स्पत्य॒य॒र्चा
स॒मिध॑मा॒धाय॑। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॑स्पति॒नैव
य॒ज्ञस्या॑र्ता॒श्चाना॑र्ता॒श्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां
दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः। यत्पु॒रा
प्र॒या॒जेभ्यः॑ प्राड॒ङ्गा॒रः स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
चाक॑ः स्यात्॥१४॥

यद॑क्षिणा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यत्प्र॒त्यक्।
होत्रे॑ च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदु॒दङ्घ्रिः॑। अ॒ग्नी॒धे

च प॒शुभ्यंश्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ स्यात्। यद॑भिजुहुयात्।
रु॒द्रो॑स्य प॒शून्धातु॑कः स्यात्। यन्नाभि॑जुहुयात्। अशा॑न्तः
प्रहि॑येत॥१५॥

सुव॑स्य बु॒ध्रे॑नाभि॒निद॑ध्यात्। मा त॑मो मा य॒ज्ञस्त॑म॒न्मा
यज॑मानस्तमत्। नम॑स्ते अस्त्वाय॒ते। नमो॑ रु॒द्र परा॑य॒ते।
नमो॑ यत्र॑ नि॒षीद॑सि। अ॒मुं मा हि॑ःसीर॒मुं मा हि॑ःसीरिति॒
येन॑ स्कन्दे॑त्। तं प्रह॑रेत्। स॒हस्रं॑शृ॒ङ्गो वृष॑भो जा॒तवै॑दाः।
स्तोम॑पृ॒ष्ठो घृ॒तवा॑न्सुप्रती॑कः। मा नो॑ हासीन्मेत्थि॒तो ने॒त्वा
जहा॑म। गो॒पोषं॑ नो॑ वीरपो॒षं च॑ य॒च्छेति॑। ब्रह्म॑णै॒वैनं॑ प्र
ह॑रति। सैव ततः॒ प्रायश्चित्तिः॑॥१६॥

वै प्र॒जाप॑तिः स्थापयति प्र॒जान॑न्नाभि जुहुयात्स्याद्वि॒येत् जहा॑म त्रीणि च (यद्विष्णवेन
प्राजाप॒त्यया॒ यत्की॒टा म॑ध्यमेन॒ यदव॑वृ॒ष्टेन॒ यत्पूर्व॑स्यां यत्पु॒रा प्र॑या॒जेभ्यः॒ प्राङ्ङा॑रो यदक्षिणा
यत्प्र॒त्यग्यदुद॑ङ्ङ॥)॥

[२]

वि वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॒ वीर्ये॑ण॒र्ध्यते॑। यस्याहि॑ताग्नेर॒ग्निर्मथ्य॑मानो
न जाय॑ते। यत्रा॒न्यं पश्ये॑त्। तत॑ आ॒हृत्य॑ होत॒व्यम्।
अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं॑ हुतं भ॑वति। यद्य॒न्यत्र॑ वि॒न्देत्।
अ॒जायां॑ होत॒व्यम्। आ॒ग्नेयी॑ वा ए॒षा। यद॒जा।
अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं॑ हुतं भ॑वति॥१७॥

अ॒जस्य॑ तु नाश॑जीयात्। यद॒जस्या॑श॒जीयात्। यामे॒वाग्नावाहु॑तिं
जुहुयात्। ताम॑द्यात्। तस्मा॑द॒जस्य॑ नाश॑यम्। यद्य॒जान्न

विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वसत्यै नापं रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत। तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते। यस्याहिताग्रेरन्यैरग्निभिरग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा लम्बयति॥२१॥

गर्भं॑ स्रवन्तमगदमंकः। अ॒ग्निरिन्द्र॑स्त्वष्टा बृह॑स्पतिः।
 पृथि॑व्यामव॑ चुश्नोतै॒तत्। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर॑ऋतिं परा॒चैः।
 रेतो॑ वा ए॒तद्वाजिन॑माहि॒ताग्नेः। यद॑ग्निहोत्रम्। तद्य॑त्स्रवे॑त्।
 रेतो॑ऽस्य॒ वाजिन॑ स्रवेत्। गर्भं॑ स्रवन्तमगदमंक॒रित्या॑ह।
 रेत॑ ए॒वास्मिन्वाजिनं॑ दधाति॥२२॥

अ॒ग्निरित्या॑ह। अ॒ग्निर्वै रेतो॑धाः। रेत॑ ए॒व तद॑धाति। इन्द्र॑
 इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒वास्मिन्॑दधाति। त्वष्टे॑त्याह। त्वष्टा॒ वै
 प॑शूनां मि॒थुनानां॑ रूप॒कृत्। रूप॑मे॒व प॑शुषु॒ दधाति॑।
 बृह॑स्पतिरित्या॑ह। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॑स्पतिः। ब्रह्म॑णै॒वास्मै॑
 प्र॒जाः प्र॒ ज॑नयति। पृथि॑व्यामव॑ चुश्नोतै॒तदित्या॑ह।
 अ॒स्यामे॒वैन॑त्प्रति॒ष्ठाप॑यति। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर॑ऋतिं
 परा॒चैरित्या॑ह। रक्ष॑साम॒प॑हत्यै॥२३॥

अ॒जाऽग्रा॒वे॒वास्या॑ग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत परि॒चक्षी॑त लम्बयति दधाति दे॒वानां॑
 बृह॑स्पतिः पञ्च॑ च (वि॒ वै यद्य॑न्यम॒जायां॑ ब्राह्म॑णस्य॒ दर्भ॑स्त॒म्बेऽप्सु॑ होत॒व्यम्॥)॥—[३]

याः पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्रव॑न्ति। उ॒परि॑ष्टात्सर्व॒तश्च॒ याः। ताभी॑
 र॒श्मिप॑वित्राभिः। श्रु॒द्धां य॒ज्ञमा र॑भे। दे॒वा गा॑तुविदः।
 गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ विन्दत। मन॑स॒स्पति॑ना दे॒वेन॑। वाता॑द्य॒ज्ञः प्र॒
 यु॑ज्यताम्। तृती॑यस्यै दि॒वः। गा॒य॒त्रि॒या सोम॑ आभृतः॥२४॥

सोम॑पी॒थाय॑ सन्नयितुम्। वक॑ल॒मन्त॑र॒मा द॑दे। आपो॑ दे॒वीः
 शु॒द्धाः स्थ॑। इ॒मा पा॒त्राणि॑ शु॒न्धत॑। उ॒पा॒त॒ङ्काय॑ दे॒वाना॑म्।
 पर्ण॑वल्क॒मुत॑ शु॒न्धत॑। पयो॑ गृहेषु॒ पयो॑ अ॒घ्निया॑सु। पयो॑

व॒ध्सेषु॑ प॒य इन्द्रा॑य ह॒विषे॑ ध्रियस्व। गा॒य॒त्री प॑र्णव॒ल्केन॑।
प॒यः सोमं॑ करो॒त्विमम्॥२५॥

अ॒ग्निं गृ॑ह्णामि सु॒रथं॑ यो म॒योभूः॑। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति
सूर्य॑महे॒। आ॒दि॒त्यं ज्योति॑षां ज्योति॑रुत्त॒मम्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॑तां दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑
पञ्च॒दशीं॑ ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि पूर्॒वः॥२६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्णमा॑सः ह॒विरि॑दमे॒षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः ह॒विरि॑दमे॒षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वसु॑स॒दमा॑ ग॒मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॑हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
अ॒ग्निं गृ॑हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व
आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒खा पि॑तृ॒भ्य
आ। तं पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अवि॑षन्नः पि॒तुं क॑रत्। अज॑स्रं
त्वाः संभा॑पालाः॥२८॥

वि॒ज॒यभा॑गः स॒मिन्ध॑ताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्य।
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒वस॒थे श्रियं॑ म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि

यच्छतु। इदमहमग्निज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।
इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥ २९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
यज्ञं प्र ब्रवीमि। पर्यस्वतीरोषधयः। पर्यस्वद्वीरुधां पर्यः। अपां
पर्यसो यत्पर्यः। तेन मामिन्द्र सꣳ सृज। अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि। तच्छकेयन्तन्मे राध्यताम्। वायो व्रतपत आदित्य
व्रतपते॥ ३०॥

व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छकेयन्तन्मे
राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सꣳस्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं
कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविंशतिधा।
सम्भरामि सुसम्भृता॥ ३१॥

त्रीन्यरिधीꣳ स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेष्टं
मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृता॥ या जाता ओषधयः।
देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्।
अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवꣳ शिवमस्तु मे॥ ३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सकृदाच्छिन्नं बरुहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा

भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सन्नीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां
परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्गुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥३७॥

ब॒ह्वीर्भ॑व॒न्तीरु॒प॒जाय॑मानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु गावः।
 पू॒षा स्थ॑। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॒ स॒ सं॒जामि॑। रा॒यस्पोषे॑ण
 बहु॒लाभ॑व॒न्तीः। ऊ॒र्जं प॒यः पि॒न्व॑माना घृ॒तं च॑। जी॒वो
 जी॑व॒न्तीरु॒प॒वः स॑देयम्। द्यौश्चे॒मं य॒ज्ञं पृ॑थि॒वी च॒
 स॒न्दु॑हाताम्। धा॒ता सोमै॑न स॒ह वा॒तेन॑ वा॒युः। य॒ज॑मानाय॒
 द्र॒वि॒ण॒न्द॒धातु॑॥३८॥

उ॒थ्सं दु॑हन्ति क॒लशं॑ चतु॑र्बिलम्। इडां॑ दे॒वीम्मधु॑मती॒
 सु॒व॒र्वि॒दम्। तदिन्द्रा॑ग्नी जि॒न्वत॑ स॒नृता॑वत्। तद्य॒ज॑मानममृ॒त॒त्वे
 द॑धातु। का॒म॒धु॒क्षः प्र॒ णो॑ ब्रूहि। इन्द्रा॑य ह॒वि॒रिन्द्रि॒यम्। अ॒मं
 यस्यां॑ दे॒वाना॑म्। म॒नु॒ष्या॑णां प॒यो ह॑तम्। ब॒हु दु॒ग्धीन्द्रा॑य
 दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्य॒मा प्या॑यतां पुनः॑॥३९॥

व॒थ्सेभ्यो॑ म॒नु॒ष्येभ्यः॑। पु॒न॒र्दो॒हाय॑ कल्पताम्। य॒ज्ञस्य॑
 स॒न्त॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ स॒न्त॑तिमनु॒ स॒न्त॑नोमि।
 अ॒द॒स्त॒म॒सि वि॒ष्णा॑वे त्वा। य॒ज्ञाया॑पि द॒धाम्य॒हम्।
 अ॒द्वि॒ररि॑क्तेन पात्रेण। याः पू॒ताः प॑रि॒शेर॑ते। अ॒यं प॒यः सोमं॑
 कृ॒त्वा। स्वां॑ योनिमपि गच्छतु॥४०॥

प॒र्ण॒व॒ल्कः प॒वि॒त्रम्। सौ॒म्यः सोम॒द्धि निर्मि॑तः। इ॒मौ प॒र्णं च॑
 द॒र्भं च॑। दे॒वाना॑ ह॒व्य॒शो॒ध॒नौ। प्रा॒त॒र्वे॒षाय॑ गोपाय। वि॒ष्णो
 ह॒व्य॑ हि रक्ष॑सि। उ॒भा॒व॒ग्नी उ॑पस्तृण॒ते। दे॒वता॑ उप॒वस॑न्तु
 मे। अ॒हं ग्रा॒म्यानु॑प॒ वसा॑मि। म॒ह्यं गो॑प॒तये॑ प॒शून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा
इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥ [४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शंकेयं यदिदं करोमि।
आत्मा करोत्वात्मने। इदं करिष्ये भेषजम्। इदममे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वैर्यै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमंङ्ख
त्वचमङ्ख। सुरूपन्त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनन्ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रति
तिष्ठ। व्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्तुर्भुवनस्य
गोपाः। शृत उथ्स्नाति जनिता मतीनाम्। यस्त आत्मा
पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि। स्वं मं इष्टं स्वन्दत्तम्। स्वं
पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।

वा॒युरु॑प॒श्रो॒ता। आ॒दि॒त्योऽनु॑ख्या॒ता। द्यौः पि॒ता॥४५॥

पृ॒थि॒वी मा॒ता। प्र॒जाप॑ति॒र्बन्धुः॑। य ए॒वास्मि॑ स सन् य॒जे। मा
भे॒र्मा संवि॑क्त्वा मा त्वां हि॒सिष॑म्। मा ते ते॒जोऽप॑ क्र॒मीत्।
भ॒र॒तमु॑द्धरे॒मनु॑ षि॒ञ्च। अ॒व॒दाना॑नि ते प्र॒त्यव॑दास्यामि।
नम॑स्ते अस्तु मा मां हि॒सीः। यद॑व॒दाना॑नि तेऽव॒घ्नन्।
वि॒लो॒माका॑र॒षमा॒त्मनः॑॥४६॥

आज्ये॑न प्र॒त्यन॑ज्येनत्। तत् आ प्या॑यतां पुनः॑। अज्या॑यो
यव॑मा॒त्रात्। आ॒व्या॒धात्कृ॑त्यतामि॒दम्। मा रू॒रुपाम॑
य॒ज्ञस्य॑। शु॒द्धं स्वि॑ष्टमि॒दं ह॒विः। मनु॑ना दृ॒ष्टाङ्घ्रि॑तप॒दीम्।
मि॒त्रावरु॑णसमी॒रिता॑म्। द॒क्षि॒णा॒र्धाद॑सं॒म्भि॒न्दन्। अ॒व॒द्याम्ये॒
क॒तोमु॑खाम्॥४७॥

इ॒डे भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॑ गा जिन्वा॒र्वतः॑। तस्या॑स्ते
भक्षि॑वाणः स्याम। सु॒र्वात्मा॑नः सु॒र्वग॑णाः। ब्र॒ध्र पि॒न्वस्व।
दद॑तो मे मा क्षा॑यि। कुर्व॑तो मे मोप॑दसत्। दि॒शां कृ॑तिरसि।
दि॒शो मे क॑ल्पन्ताम्। कल्प॑न्ता॒म्मे दि॒शः॥४८॥

दैवी॑श्च मा॒नुषी॑श्च। अ॒हो॒रा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॑सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे
कल्पन्ताम्। सं॒व॒त्स॒रो मे॑ कल्पताम्। कृ॑तिरसि कल्प॑तां
मे। आ॒शा॒नां त्वाऽऽशा॑पा॒लेभ्यः॑। च॒तु॒र्भ्यो अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः॥४९॥

वि॒धेम॑ ह॒विषां॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा भा॒गोऽभ॑क्त।
 निर॑भा॒गं भ॑जामः। अ॒पस्मि॑न्वा॒ ओष॑धीर्जिन्वा॒ द्वि॒पात्पा॑हि।
 चतु॑ष्पादवा॒ दि॒वो वृ॑ष्टिमे॒रय॑। ब्रा॒ह्म॒णाना॑मि॒दꣳ ह॒विः॥५०॥

सो॒म्यानाꣳ॑ सोम॒पी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्मणः॑। नेहा
 ब्रा॒ह्मण॑स्यास्ति। सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषां॑ घृ॒तेन॑। समा॑दि॒त्यैर्व॑सुभिः
 सम्म॑रु॒द्धिः। समि॑न्द्रेण॒ विश्वे॑भिर्दे॒वेभि॑रङ्काम्। दि॒व्यं नभो॑
 गच्छ॑तु॒ यथ्स्वाहा॑। इन्द्रा॒णीवा॑ऽविध॒वा भू॑यासम्। अदि॑तिरिव
 सु॒पुत्रा॑। अ॒स्थूरि॑ त्वा॒ गार्ह॑पत्य॥५१॥

उप॑निष॒दे सु॒प्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छ॒ताम्।
 य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभू॒ताम्। सं॒जाना॑नौ विज॑हता॒मरा॑तीः।
 दि॒वि ज्योति॑र॒जर॒मा र॑भेताम्। द॒शते॑ त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑।
 ताः प्री॑णातु॒ यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॒मीड॑मानः।
 दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृ॒तोऽभू॑त्। यं वा॑ दे॒वा
 अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒गꣳ श॑तक्र॒तू। ए॒तद्वां तेन॑ प्री॒णानि॑। तेन॑
 तृ॒प्यत॑मꣳह॒हौ। अ॒हं दे॒वानाꣳ॑ सुकृ॒ताम॑स्मि॒ लो॒के।
 ममे॒दमि॑ष्टं न मिथु॑र्भवाति। अ॒हन्ना॑रि॒ष्ठावनु॑ यजामि वि॒द्वान्।
 यदा॑भ्या॒मिन्द्रो॑ अद॑धाद्वा॒गधे॑यम्। अदा॑रसृ॒द्धव॑त दे॒वसो॑म।
 अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृ॒डता॑ नः। मा नो॑ विद॒दभि॑भा॒मो
 अश॑स्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्। पूर्णमासं
 यजामहे। स नो दोहता५ सुवीर्यम्। रायस्पोष५ सहस्रिणम्।
 प्राणाय सुराधसे। पूर्णमासाय स्वाहा॥ अमावास्या सुभगा
 सुशेवा॥ धेनुरिव भूय आप्यायमाना। सा नो दोहता५
 सुवीर्यम्। रायस्पोष५ सहस्रिणम्। अपानाय सुराधसे।
 अमावास्यायै स्वाहा॥ अभि स्तृणीहि परि धेहि वेदिम्।
 जामिम्मा हि५सीरमुया शयाना। होतृषदना हरिताः
 सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वैयं करोमि क्रमीयताऽऽत्मन एकतो मुखं मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या
 कल्पयन्नशस्तिः सा नो दोहता५ सुवीर्यं सप्त च॥—————[५]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।
 अपा५ रस ओषधीना५ सुवर्णः। निष्का इमे यजमानस्य
 सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिल्लोके। भूपते भुवनपते।
 महतो भूतस्य पते। ब्रह्माणं त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं
 भुवनपतिः। अहं महतो भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेनं सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि। देवं
 सवितरेतन्त्वा वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे
 प्र ब्रवीमि। मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुब्जगत्यै।
 जगत्यनुष्टुभै। अनुष्टुक्पङ्क्त्यै। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।

बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दृतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
मह्यन्धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञियां यज्ञं वि च यन्ति शं
च। ओषधीराप इह शक्नोतीश्व। यो मां हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च।
तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्भि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।
देवेभ्यो जुष्टं सदानाय बरुहिः। सुवर्गे लोके यजमानं हि
धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। साऽऽस्तीर्यमाणा महते
सौभगाय॥५९॥

सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि।
इषमूर्जं मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे
पिन्वस्व। विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यम्मे पिन्वस्व।

प्रजां पशून्मे पिन्वस्व॥६०॥

अस्मिन् यज्ञ उपभूय इन्नु मै। अविक्षोभाय परिधीं दधामि।
धर्ता धरुणो धरीयान्। अग्निर्द्वेषांसि निरितो नुदातै।
विच्छिनद्भि विधृतीभ्यां सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये
च जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहं
स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्।
विश्वं पाप्मानममतिं दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृतीं स्थो विधृती
स्वधृती। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजाम्मयि धारयतम्।
पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।
तस्मिन्श्नुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु
देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा
सम्भृताङ्गा। वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध
उपभृता सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
दोहै यज्ञं सुदुघामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।
अधरे मथ्सपत्नाः। यो मा वाचा मनसा दुर्मरायुः।
हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरं ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
मथ्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्रः। घृताचीनां सूनुः।

प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये स॒द॒सि॒ सी॒द। स्यो॒नो मे॑ सी॒द सु॒ष॒दः
पृ॒थि॒व्याम्। प्र॒थ॒यि प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सु॒व॒र्गे लो॒के। दि॒वि सी॒द
पृ॒थि॒व्याम॒न्तरि॑क्षे। अ॒हमु॒त्त॒रो भू॒यास॑म्॥६४॥

अ॒ध॒रे म॒थ्स॒पत्नाः॑। इ॒य॒ऽस्था॒ली घृ॒तस्य॑ पूर्णा। अ॒च्छि॒न्न॒पयाः॑
श॒त॒धा॒र उ॒थ्सः॑। मा॒रु॒तेन॑ श॒र्मणा॑ दै॒व्येन॑। य॒ज्ञोऽसि॑ स॒र्वतः॑
श्रि॒तः। स॒र्वतो॒ मां भू॒तं भ॑विष्यच्छ्र॒यता॑म्। श॒त॒म्मे
स॒न्त्वा॒शिषः॑। स॒हस्र॑म्मे स॒न्तु सू॒नृताः॑। इ॒रा॒वतीः॑ प॒शुम॑र्तीः।
प्र॒जाप॑तिरसि स॒र्वतः॑ श्रि॒तः॥६५॥

स॒र्वतो॒ मां भू॒तं भ॑विष्यच्छ्र॒यता॑म्। श॒तं मे॑ स॒न्त्वा॒शिषः॑। स॒हस्रं॑
मे स॒न्तु सू॒नृताः॑। इ॒रा॒वतीः॑ प॒शुम॑र्तीः। इ॒दमिन्द्रि॑यम॒मृतं॑
वी॒र्य॑म्। अ॒नेनेन्द्रा॑य प॒शवो॑ऽचि॒कि॒त्सन्। तेन॑ दे॒वा अव॑तोप॒
मा॒म्। इ॒हेष॑मूर्जं य॒शः स॒ह ओजः॑ स॒नेय॑म्। श्रु॒तं मयि॑
श्रय॑ताम्। यत्पृ॒थि॒वीम॑च॒रत्तत्प्र॑विष्टम्॥६६॥

येना॒सिश्च॑द्व॒लमि॒न्द्रे प्र॒जाप॑तिः। इ॒दन्त॑च्छु॒क्रं मधु॑ वा॒जिनी॑वत्।
येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नोन्महेन्द्रम्। दधि॑ मा॒न्धि॑नोतु। अ॒यं वे॒दः
पृ॒थि॒वीम॑न्विन्दत्। गु॒हा स॒तीङ्ग॑ह॒ने ग॒ह्वरे॑षु। स वि॒न्दतु॑
यज॑मानाय लो॒कम्। अ॒च्छि॒द्रं य॒ज्ञं भू॑रि॒कर्मा॑ करोतु।
अ॒यं य॒ज्ञः स॒म॒सद॑द्ध॒विष्मान्। ऋ॒चा सा॒म्रा य॒जुषा॑
दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त्सूर्य॑वतो जयेम। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृ॒तत्व॑म॒श्याम्।

यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनानुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं
विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्याये सं माज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहूतो द्यौः
पिता। उप मान्द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे
वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां
माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यम्।
विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमन्त्रः।
विश्वे देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्चामि। अहं
वा क्षिपितश्चरन्। प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि
वृश्चत॥७०॥

अग्ने यो नोऽभिदासन्ति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव
प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। यो मान्द्वेष्टि
जातवेदः। यश्चाहन्द्वेष्टि यश्च माम्। सर्वास्तानग्ने सन्दह।
याश्चाहन्द्वेष्टि ये च माम्। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा
ससृवांसम्॥७१॥

वाजं जिगिवांसम्। वाजिनं वाजजितम्। वाजजित्याये
सम्माज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। वेदिर्बर्हिः शृतं हविः।

इ॒ध्मः परि॑धयः सु॒चः। आ॒ज्यं य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याँश्च
व॒षट्काराः। सम्मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॒न्नह॑ने हुते॥ ७२॥

दि॒वः खी॒लोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्तः शोच॑यामसि। द्विष॑न्मे ब॒हु
शो॑चतु। ओष॑धे॒ मो अ॒हः शु॑चम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ।
नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ। शि॒वेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे
सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३॥

सु॒भूतेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते य॒ज्ञ नमः॑। उप॑ ते नमः॑।
उप॑ ते नमः॑। त्रि॒ष्फली॑क्रियमा॑णानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रक्ष॑सां भाग॒धेयम्॑। आप॑स्तत्र व॑हतादितः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले मुस॑ले यच्च शू॒र्पे। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॑ यत्क॒पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। वि॒श्वे दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॑षन्ताम्।
य॒ज्ञे या वि॒प्रुषः॑ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॑ स्वि॑ष्टाः सु॒हुता॑
जु॒होमि॑। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अ॒नीन॑शः। दि॒वैनान्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्नध॒रान्कृ॑धि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि नो॑ भ॒ज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य॑
हे॒शिषे। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रम॑हः। आ॒रोह॑न्नुत्तरा॑
दि॒वम्। ह॒द्रोग॑म्ममं सूर्य॑। ह॒रिमा॑णं च नाशय। शु॒कैषु॑ मे
ह॒रिमा॑णम्। रो॒पणा॑का॒सु द॑ध्मसि॥ ७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि। उदंगाद्यमादित्यः।
विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रन्धयन्। मो अहं द्विषतो
रधम्। यो नः शपादशपतः। यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च
तस्मै निमृक्क। सर्व पापं समूहताम्॥७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
परापत। शूरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान् विंश।
मैषाङ्गश्चनोच्छिषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्रादृश्चत
ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥—————[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि
भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षान्तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्यो॒ग्जी॒वा ज॒राम॑शीमहि। इन्द्र॑ शा॒क्र गाय॑त्रीं प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र त्रि॒ष्टुभं॑ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र जग॑तीं प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्रानु॒ष्टुभं॑ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र प॒ङ्क्तिं॑ प्रप॑द्ये॥८१॥

तान्ते॑ युनज्मि। आ॒ऽहन्दी॒क्षाम॑रुहमृ॒तस्य॑ पत्नीम्। गा॒य॒त्रेण॑ छन्द॑सा ब्रह्म॑णा च। ऋ॒तं स॒त्ये॒ऽधायि॑। स॒त्यमृ॒ते॒ऽधायि॑। ऋ॒तं च॑ मे स॒त्यञ्चा॑भूताम्। ज्योति॑रभू॒वः सु॒व॑रगमम्। सु॒व॑र्गं लो॒कं ना॒क॑स्य पृ॒ष्ठम्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑मगमम्। पृथि॒वी दी॒क्षा॥८२॥

तया॑ऽग्नि॒र्दीक्ष॑यां दीक्षितः। यया॑ऽग्नि॒र्दीक्ष॑यां दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। अ॒न्तरि॑क्षन्दी॒क्षा। तया॑ वा॒युर्दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ वा॒युर्दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। द्यौर्दी॒क्षा। तया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दीक्षितः॥८३॥

तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। दि॒शो दी॒क्षा। तया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। आपो॑ दी॒क्षा। तया॑ वरु॑णो राजा दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ वरु॑णो राजा दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। ओष॑धयो दी॒क्षा॥८४॥

तया॑ सोमो॑ राजा दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ सोमो॑ राजा दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। वा॒ग्दी॒क्षा। तया॑

प्रा॒णो दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ प्रा॒णो दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑
त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। पृथि॒वी त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्।
अ॒न्तरि॑क्षं त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षताम्॥८५॥

दिश॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। आप॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षन्ताम्। ओष॑धयस्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा
दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। ऋच॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्।
सामा॑नि त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। यजू॑ंषि त्वा
दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। अह॑श्च रात्रि॑श्च। कृषि॑श्च वृष्टि॑श्च।
त्विषि॑श्चाप॑चितिश्च॥८६॥

अप॑श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् सूनृ॑ता च। तास्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे॑ दक्ष॑पिते॒ह सी॑द। दे॒वानां॑ सु॒म्नो मे॒हुते
रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॒नुवा॑ संवि॑शस्व। पि॒तेवै॑धि सून॒व आ
सु॒शेवः॑। शि॒वो मां शि॒वमा वि॑श। स॒त्यम्मा॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा
मेऽक्षि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्र॒तिष्ठा। स॒वि॒तृप्र॑सूता मा दि॒शो दी॑क्षयन्तु।
स॒त्यम॑स्मि। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑ह ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जात॑वेदः। आ॒जु॒ह्वानः॑ सु॒प्रती॑कः पु॒रस्ता॑त्। अ॒ग्रे स्वां
योनि॑मा सी॒द सा॒ध्या। अ॒स्मिन्स॒धस्थे॑ अ॒ध्युत्त॑रस्मिन्॥८८॥
विश्वे॑ दे॒वा यज॑मानश्च सीदत। एक॑मि॒षे वि॑ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु।

द्वे ऊ॒र्जे विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। त्रीणि॑ व्र॒ताय॑ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॑ मा॒यो॒भवाय॑ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। पञ्च॑ प॒शुभ्यो॑
विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। षड्रा॑यस्पोषा॒य विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। सप्त॑
सप्त॑भ्यो होत्रा॑भ्यो विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। सखा॑यः सप्त॑पदा
अभू॑म। स॒ख्यन्ते॑ गमे॒यम्॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑षाः। साऽसि॑ सुब्र॒ह्मण्ये॑।
तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॒ह्मण्ये॑। तस्या॑स्तेऽन्तरि॑क्षं
पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॒ह्मण्ये॑। तस्या॑स्ते द्यौः पादः॑। साऽसि॑
सुब्र॒ह्मण्ये॑। तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते पञ्च॒मः पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्ज॒न्धुक्ष्व। तेज॑
इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑न्नाद्यम्। वि मि॑मे त्वा॒ पय॑स्वतीम्।
दे॒वानां॑ धे॒नुः सु॒दुघा॑मन॒पस्फुर॑न्तीम्। इन्द्रः॑ सोमं॑ पिबतु।
क्षेमो॑ अस्तु नः। इ॒मान्न॑राः कृणु॑त वेदि॒मेत्य॑। वसु॑मतीः
रु॒द्रव॑तीमादि॒त्यव॑तीम्॥९१॥

व॒र्ष्मन्दि॒वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॑ऽयं यज॑मानो न रिष्ये॑त्।
दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिख॒ण्डा यु॒वतिः॑ सुपेशाः॑।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुवन॑स्य॒ मध्ये॑। तस्या॑ सु॒पर्णा॑वधि॒ यौ
नि॒विष्टौ। तयो॑र्दे॒वाना॑मधि॒ भाग॑धे॒यम्। अ॒प ज॒न्यं भ॒यं नु॑द।
अप॑ चक्राणि॒ वर्त॑य। गृ॒हः सोम॑स्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
वे॒तन्मि॒त्रय॑से न रिष्य॑सि। दे॒वाः इ॒दैषि॑ पृथि॒भिः सु॒गेभिः॑।

यत्र॒ यन्ति॑ सु॒कृतो॑ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वः संवि॒ता
द॑धातु॥१२॥

ब्रह्म॑णो॒ योनि॑र॒हंसः॑ प॒ङ्क्तिं॑ प्रप॒द्ये दी॒क्षा यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दी॒क्षित॑स्तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
दी॒क्षया॑म्योप॑धयो दी॒क्षा द्यौस्त्वा दी॒क्षमाण॑मनु॒ दीक्षता॑मप॑चिति॒श्चाक्षि॑तिरुत्तर॑स्मिन्गमेयं दि॒शः पादं॑
आदि॒त्यव॑र्तते॒ वर्तय॑ पञ्च॑ च॥ ————— [७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रं ज्योति॑रजा॒यत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॒
द्विषः॑। अ॒ग्ने वैश्वान॑र॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्दी॒षाऽवा॑शि॒ष्टाः। ततो॑ नो
अभ॑यं कृधि। प्र॒जाभ्यः॑ सर्वा॑भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑।
यस्मा॑द्दी॒षा न्यष॑दः। ततो॑ नो अभ॑यं कृधि॥१३॥

प्र॒जाभ्यः॑ सर्वा॑भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑। उदु॑स्र तिष्ठ
प्रति॑ तिष्ठ मा॒रिषः॑। मेमं॑ य॒ज्ञं यज॑मानं च रीरिषः। सु॒वर्गे
लो॒के यज॑मान॒५ हि धे॒हि। शन्न॑ एधि द्वि॒पदे॑ शं चतु॑ष्पदे।
यस्मा॑द्दी॒षाऽवै॑पि॒ष्टाः पु॒लायि॑ष्ठाः स॒मज्ञा॑स्थाः। ततो॑ नो अभ॑यं
कृधि। प्र॒जाभ्यः॑ सर्वा॑भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॒ नमः॑। तस्मै॒ स्वाहा॑। न वा उ॒वेत॑न्मि॒यसे॑।
आशा॑नान्त्वा वि॒श्वा आशाः॑। य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑।
इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत॑नस्य च। हु॒ताहु॑तस्य॒ तृप्य॑तम्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
चा हु॒तस्य॑ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। इन्द्रा॑ग्नी
अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बतं जुषे॒थाम्। मा यज॑मान॒न्तमो॑
विद॑त्। म॒र्त्विजो॑ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मि॒मं पि॑बात्।

स॑सृष्टमु॒भयं कृतम्॥१५॥

कृधि मी॒दुषेऽहु॑तस्य च सप्त च॥ ————— [८]

अ॒ना॒गसं॑स्त्वा व॒यम्। इन्द्रे॑ण॒ प्रे॒षिता॒ उप॑। वा॒युष्टे॑
अस्त्व॑श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अस्त्व॑श॒भूः। वरु॑णस्ते
अस्त्व॑श॒भूः। अ॒पाक्ष॑या॒ ऋत॑स्य गर्भाः। भुव॑नस्य
गो॒पाः श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानाङ्क॒कुभः प्र॒युतो॑ नपातारः।
व॒श्रुनेन्द्र॑ ह्वयत। घोषे॒णामी॑वाश्चातयत॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॒वाण॑ इन्द्रु॒रिन्द्र॒ इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः प॒रम॑स्याः प॒राव॑तः। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॑न्तरि॒क्षात्। आ सु॑भूतम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्चसं म॒
आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षा॑स्यवधिषुः। अ॒प॒ह॒तं ब्र॒ह्मज्य॑स्य।
वाक्क॑ त्वा म॒नश्च॑ श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपान॑श्च॒ श्रीणी॑ताम्। चक्षु॑श्च त्वा श्रोत्रं च
श्रीणी॑ताम्। दक्ष॑श्चत्वा बलं च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। श्रु॒तोऽसि॑ श्रु॒तं कृ॑तः। श्रु॒ताय॑
त्वा श्रु॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं यमा॒हुः। यम्मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑
स॒त्यमा॒हुः॥१८॥

यो दे॒वानां॑ दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा तेभ्य॑स्त्वा। मयि॑
त्यदिन्द्रि॒यम्म॑हत्। मयि॑ दक्षो मयि॑ ऋतुः। मयि॑ धायि॑

सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥१९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान् स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्विजः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिषु हरी। य ऋत्विजः प्र ते
वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतत्रयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिम्माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्रं एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्।
अर्थेणा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानमे विन्द। नमो
रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति
तं हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि। यमस्य बलिना
चरामि। इहैव सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो नि

ह॑राम॒ एनत्। अ॒नृणा॒ अ॒स्मिन्न॑नृणाः पर॑स्मिन्। तृ॒तीये॑ लो॒के
अ॒नृणाः॑ स्या॑म। ये दै॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आक्षी॑येम। इ॒दमू॑नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गोम॒द्धन॑व॒दश्व॑व॒दूर्ज॑स्वत्।
सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु स॒श्वरे॑म। अ॒र्कः प॒वित्र॑ꣳ रज॑सो वि॒मानः॑।
पुना॑ति॒ दे॒वाना॑म्भुव॑नानि॒ विश्वा॑। द्यावा॑पृथि॒वी प॒यसा॑
संवि॑दाने। घृ॒तं दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो
वि॒मानः॑। पुना॑ति॒ दे॒वाना॑म्भुव॑नानि॒ विश्वा॑। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो॒
म॒हत्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॑ति॒ष्ठाम्॥१०४॥

चा॒त॒यत् श्री॑णी॒ताꣳ स॒त्यमा॑ह॒रशी॑महि गु॒णे क॑रु वि॒द्वव॑णे पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑स्त्रीणि
च॥

[९]

उद॑स्ताम्प॒सीत्स॒विता॑ मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न्मि॒त्रान॑वधी॒द्युगे॑न।
बृ॒हन्त॑म्मा॒म॒कर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थन्त॑रे श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षे। बृ॒ह॒ति श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑
दि॒वि। बृ॒ह॒ता त्वोप॑स्त॒भ्रोमि॑। आ त्वा॑ ददे॒ यश॑से वी॒र्या॑य च।
अ॒स्मास्व॑घ्निया यू॒यं द॑धाथेन्द्रि॒यं प॒यः। यस्तै॑ द्र॒प्सो यस्त॑
उद॑रू॒षः॥१०५॥

दै॒व्यः के॒तुर्वि॑श्व॒म्भुव॑नमा॒विवेश॑। स नः॑ पा॒ह्यरि॑ष्ट्यै॒ स्वाहा॑।
अनु॑ मा॒ सर्वो॑ य॒ज्ञोऽय॑मे॒तु। विश्वे॑ दे॒वा म॒रुतः॑ सा॒मार्कः॑।
आ॒प्रि॒यश्छ॑न्दाꣳसि नि॒विदो॑ यजूꣳषि। अ॒स्यै पृ॑थि॒व्यै

यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनुवीरैरनु
राध्याम् गोभिः। अन्वश्वैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजया-
ऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामर्धिश्रितम्। दिवे च
विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।
अस्कानृषभो युवागाः॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु।
अस्कानजनि प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र
जनिषीमहि। ये देवा येषामिदम्भागधेयम्बभूव। येषां प्रयाजा
उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो
देवेभ्यः स्वाहा। उत त्या नो दिवा मतिः॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप
स्त्रिधः। उत त्या दैव्यां भिषजा। शन्नस्करतो अश्विना।
यूयातामस्मद्रपः। अप स्त्रिधः। शमग्निरग्निभिस्करत्।
शन्नस्तपतु सूर्यः। शं वातो वात्वरपाः॥१०९॥

अप स्त्रिधः। तदित्पदं न विचिकेत विद्वान्। यन्मृतः पुनरप्येति
जीवान्। त्रिवृद्यद्भुवनस्य रथवृत्। जीवो गर्भो न मृतः स
जीवात्। प्रत्यस्मै पिपीषते। विश्वानि विदुषे भर। अरङ्गमाय

जग्मवे। अपश्चाद्दध्वने नरे। इन्दुरिन्दुमवांगात्। इन्दोरिन्द्रो-
ऽपात्। तस्य त इन्द्रविन्द्रपीतस्य मधुमतः। उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि॥११०॥

उदरुष इन्द्रियेण गा मतिररुपा अंगात्रीणि च॥—————[१०]

ब्रह्म प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्म वाचः। ब्रह्म यज्ञानां
हविषामाज्यस्य। अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः
पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु
देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वषट्कृतमत्यनूक्तं च यज्ञे।
अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतन्देवहेडनम्। अरायो
अस्मां अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन। तत्
म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते।
अयं समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य समुतृष्णुतर्भुवः।
उद्वयं तमसस्परि। उदुत्यं चित्रम्॥११२॥

इमम्मे वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमञ्जीवेभ्यः परिधिं दधामि।
मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतञ्जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो
मृत्युं दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा।
भेषजं दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा

दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यतं इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि
मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासिं। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थ यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवाश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥—————[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चता। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्। वाचा-
ऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुश्चतु।
दुरिता यानि चकृमा। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा
मुश्चताहंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः।

अनाज्ञातं देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवज्झाम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यद्धस्ताभ्याश्चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्रमानः।
दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि।
अदीव्यनृणं यदहश्चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनैर्भ्यः।
अग्निर्मा तस्मादेनसः। यन्मयि माता गर्भे सति॥११८॥

एनश्चकार यत्पिता। अग्निर्मा तस्मादेनसः। यदा पिपेष मातरं
पितरम्। पुत्रः प्रमुदितो धयन्। अहिंसितौ पितरौ मया
तत्। तदग्रे अनृणो भवामि। यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्याम्।
यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यदाशसा निशसा यत्पराशसा॥११९॥

यदेनश्चकृमा नूतनं यत्पुराणम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः। अतिं
क्रामामि दुरितं यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सधस्थै। यत्र यन्ति
सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतां नु लोकम्। त्रिते
देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो मा यदि
किञ्चिदानशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृमा कुरोतु
मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु

शुन्धनीः। यदापो नक्तं दुरितश्चराम। यद्वा दिवा नूतनं
यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत् उत्पुनीत नः। इमम्मे
वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्रे स त्वन्नो अग्रे। त्वमग्रे
अयासि॥१२१॥

अनेनसंमष्टीवद्वा१ सति पंगुशसांऽऽनृशेऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नृस्त्रीणि च (यद्देवा
देवां ऋतेन सजातशःसाद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं
यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वां
यामि त्वन्नो अग्रे स त्वन्नो अग्रे त्वमग्रे अयासि।)॥—————[१२]

यत्ते ग्रावणां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वर्धिता
परू१षि। तथ्सन्धस्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधमिथ्सङ्ख्येम। यत्ते ग्रावां बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
दुदुहुर्दक्षिणेन। तत् आप्यायतान्ततै। निष्प्रायतान्देव सोम।
यत्ते त्वचम्बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
त्मनो॥१२२॥

त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे व्योमन्।
अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
तस्मिन्वयमुपहूतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हासीद्विर
आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं बहत्
जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुह्वो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः।

तस्मै ते सोम॒ नम॒ इद्वष॑द्व। उप॑ मा राजन्ध्र॒सुकृ॑ते ह्व॒यस्व।
 सं प्रा॑णापा॒नाभ्या॒ꣳ समु॑ चक्षु॑षा॒ त्वम्। सꣳ श्रोत्रे॑ण गच्छ॒स्व
 सोम॑ राजन्। यत्त॒ आस्थि॑तꣳ शमु॑ तत्ते॑ अस्तु। जा॒नी॒तान्नः॑
 सङ्ग॑मने पथी॒नाम्। ए॒तज्जा॑नीतात्पर॒मे व्यो॑मन्। वृ॒काः सध॑स्था
 वि॒द रूप॑मस्य॥१२४॥

यदा॒गच्छा॑त्प॒थिभि॑र्दे॒वयानैः॑। इ॒ष्टापूर्ते॑ कृ॒णुता॑दा॒विर॑स्मै।
 अरि॑ष्टो राजन्न॒गदः॑ परे॑हि। नम॑स्ते अस्तु चक्ष॑से रघू॒यते।
 नाक॑मारो॒ह सह॑ यज॑मानेन। सूर्य॑ गच्छ॒तात्पर॑मे व्यो॒मन्।
 अभू॑द्वे॒वः संवि॑ता वन्द्यो॒नु नः॑। इ॒दानी॑महं उप॒वाच्यो॑ नृभिः॑।
 वि यो रत्ना॑ भज॑ति मान॒वेभ्यः॑। श्रेष्ठं॑ नो अत्र॒ द्रवि॑णं यथा॒
 दध॑त्। उप॑ नो मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑तम्। अ॒न्वादी॑ध्याथामि॒ह
 नः॑ सखा॒या। आ॒दि॒त्यानां॑ प्रसि॑तिर्हे॒तिः। उ॒ग्रा श॒तापा॑ष्ठा
 घ॒विषा॑ परि॑ णो वृ॒णक्तु॑। आप्या॑यस्व॒ सन्ते॑॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्यञ्च च॥ [१३]

यदि॑दी॒क्षे मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा। यद्वा॑ प्रा॒णैश्चक्षु॑षा॒ यच्च॑
 श्रोत्रे॑ण। यद्वे॒तसा॑ मिथु॒नेना॑प्या॒त्मना॑। अ॒द्ध्यो लो॒का दधि॑रे
 तेज॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑
 वि॒मो॒क्त्रीर्मयि॑ तेज॑ इन्द्रि॒यम्। यदृ॒चा साम्ना॑ यजु॑षा।
 प॒शूनाश्चर्म॑न् ह॒विषा॑ दिदी॒क्षे। यच्छ॒न्दोभि॑रोष॒धीभि॑र्वन॒स्पतौ॑।
 अ॒द्ध्यो लो॒का दधि॑रे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम्॥१२६॥

शुक्रा दीक्षाये तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं
इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः
सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
अद्ध्यो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षाये तपसो
विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं इन्द्रियम्। अपां
पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धामं॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः।
सोमस्य प्रियन्धामं। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां
पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धामं। विश्वेषां देवानां
प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु
पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः
पितृभ्यः स्वाहा। देवास इह मादयध्वम्। सोम्यास इह
मादयध्वम्। कव्यास इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः
सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्। वैवस्वतो
नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयतां रयिः। सचतान्नः शचीपतिः। परंमृत्यो
अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते
शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्।
इदमूनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्भोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यत्।
पूर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयतां रयिः। सचतान्नः

शचीपतिः॥१३०॥

वनस्पतांवृद्धो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियन्धामांशीमहीवाभिर्नः शीयतां रयिरेकं च॥-[१४]

सर्वान् यद्विष्वण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवा देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारंऽनागस्
उदस्ताम्पसीद्वह्मं प्रतिष्ठा यद्वैवा यत्ते ग्राव्णा यद्विदीक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन्यज्ञेऽग्ने यो नो ज्योग्जीवाः
परोरंजाः प्रतेमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥